

פחד גבהים

מצוקת הדיור החרדית היא אחת הבעיות הבוערות בישראל. בדרך לפתרון הבעיה ניצב מכשול אחד מפתיע: מעליות השבת. החרדים אינם מכירים בפתרון ההלכתי המקל ולכן אינם מתגוררים ברבי קומות. התוצאה: בנייה נמוכה ומחסור בקרקעות

משה רונן

לקנו מכירים את מעלית השבת בעיקר מהחופשות בבתי המלון. מטיימים בילוי בבריכה, רוצים לנוח קצת כחדר לפני ארוחת הצהריים ועולים על המעלית הראשונה שמגיעה. כערך אחרי שתי קומות אתם מגלים את גודל הטעות ומקללים את הרגע שבו בחרתם להשתכן דווקא בקומה התשיעית של המלון עם הגוף לים. נסיעה של שתי רקות הופכת לרבע שעה, כמהלכה אנשים יוצאים ונכנסים ורק אתם ממשיכים לחכות שהמעלית תגיע ליעד המבוקש, בלי אפשרות לשלוט על מהירות העלייה.

אבל מעלית השבת, מתברר, מעוררת קשיים מסובכים הרבה יותר עבור מדינת ישראל. קצי באת? גיוס לצבא? חינוך תורני? כן, תשכחו מהכל, דווקא מעלית השבת היא אחת הבעיות הבוערות לאור מצוקת הדיור הגדולה שאיתה מתמודדים במגזר החרדי.

העובדה שיותר ויותר חרדים מטרבים לקבל את הרעיון ההלכתי שעומד מאחורי מעלית השבת מציבה מכשול קשה בפני מציאת פתרון למצוקת הדיור החרדית. הסירוב של הדתיים להשתמש במעלית שבת מונע מהם לעבור ולהתגורר ברבי קומות. לכן הבניינים בשכונות החרדיות החדשות שיוקמו מוגבלים מראש במספר הקומות.

"חרדים אינם יכולים לגור בבית שבו יש יותר מארבע או חמש קומות", מסבירה ר"ר הרס חנני, אנתרופולוגית העוסקת במחקר החברה החרדית ומתמקדת בבית ובדיוור החרדי. "מדובר במשפחות גדולות, עם ילדים ועגלות ילדים. בשבת אי אפשר לחזור מבית הכנסת ולטפס שמונה קומות ברגל. במקרים חריגים יש בתיים בני שש קומות, כשהקור מות החמישית והשישית הן דופלקס. כך עולים רק חמש קומות בבת אחת בשבת".

ולא נמצא עד היום שום פתרון הלכתי? "בערים שנבנו על מדרונות של הרים נמצא פתרון הנדסי שבו נכנסים לבניין מהקומה השלישית או הרביעית. חלק מהרייזים יורדים במדרגות ואחרים עולים במדרגות. כך אין משפחה שצריכה לעלות או לרדת בשבת יותר מארבע חמש קומות".

עובדים בחריש

ר"ר חנני צילמה לעבודת הדוקטורט שלה בניינים כאלה והיא מציגה לנו את אחד מהם, בניין בשכונת רמת ויז'ניץ שבחיפה. זהו בניין בן עשר קומות, אבל הכניסה אליו היא מהקומה החמישית. יש מעלית, אך זו אינה פועלת בשבת. דיירים צריכים לרדת או לעלות לא יותר מחמש קומות ובתצולם ניתן לראות היטב את המרפסות המדורר

ד"ר הדס חנוני | צילום: צביקה טישלר

גות, שנועדו להקל על בניית סוכות כשרות. כאשר אי אפשר לבנות יותר מארבע או חמש קומות על כל מגרש, מסתיימת במהירות עתודת הקרקע בשכונות החרדיות.

המדינה נאלצת להקצות קרקעות לבניית ערים חרדיות חדשות, אבל אלעד, שנבנתה מרום לראש העין ובגבולות הקו הירוק, כבר מלאה ולא נשארו בה עתודות קרקע. רבים מהחרדים אוהבים להתגורר בקהילות סגורות, במרכזים משלהם, ליד בית הכנסת שבו מתפללים בנוסח המוכר להם ובסמוך למוטות ההשכלה של קהילתם. לכאורה הפתרון

לאיסור חמור של חילול שבת ממש".

הרב ישראל רוזן, ראש מכון צומת שהכשיר את מעליות השבת כבר לפני עשרות שנים, אומר: "הנושא הזה חדל להיות שאלה הלכתית והפך למותג חברתי. מי שמשתמש במעלית שבת נחשב בחוגים מסוימים לפורץ גדר, ומפעילים נגדו לחץ חברתי. במקומות רבים האישה והילדים עולים הביתה עם עגלת התינוק במעלית השבת, אבל האב שרוצה לנהוג בחומרה יתרה עולה במדרגות".

לדברי הרב רוזן, חרדים שאינם משתמשים במעליות שבת בשכונתם כן עושים זאת כשהם מגיעים לבתי חולים או לבתי מלון רבי קומות. "יש מחלוקת בין הרבנים בנוגע למעלית השבת", מודה ד"ר הרס חנני. "הרבנים הרתיים לאומיים מתירים להשתמש בה, וכך גם חלק גדול מהרבנים החרדים. אבל בחברה החרדית כשיש מחלוקת, תמיד יבחרו בדרך המחמירה יותר. למען הסר ספק יש להדר להקפיד יותר".

מצד אחד הממשלה, החוששת מהיעלמות הש"טחים הפתוחים, מעודדת את הבנייה לגובה. מהצד השני החברה החרדית מתרבה במהירות ומשפחות בנות עשרה ילדים ויותר הן מראה נפוץ, כשבכל שנה מגיעים לחופה בין 3,000 ל-5,000 זוגות חרדים הווקקים מיד לדירה חדשה. להערכת מ"ר השיכון, צורכי הדירור של החרדים נעים סביב 6,500 דירות חדשות בכל שנה, כשבשלוש הערים החרדיות יחד נותרה קרקע לבניית 15 אלף דירות בלבד. קצת יותר משנתיים של עתודה.

"בגלל שהמצוקה כל כך גדולה, נוצרו פתרונות מאולתרים במגזר החרדי", מגלה חנני. "קבלנים בונים בניינים, ובקומת הקרקע או המרתף בונים מחסנים. לכאורה יש להצמיד כל מחסן לדירה ול"מכור אותו עם הדירות, אבל הקבלנים לא מוכרים את המחסנים. לאחר השלמת הבנייה הם מחברים את המחסנים לחשמל ולאיינסטלציה ומשכירים אותם לזוגות חרדים צעירים. ראיתי במקומות רבים זוגות כאלה שגרים במחסנים שהפכו לדירות".

חלקם לא עובדים, וגם אלה שכן לא מרווחים משכורות עתק. איך בכל זאת הם קונים דירה? "שאלתי את השאלה הזאת פעמים רבות ולא קיבלתי תשובה. דירה ממוצעת של זוג צעיר במגזר החרדי עולה כמאה אלף דולר. מקובל שהורי החתן והורי הכלה מתחלקים בעלויות, אבל במשפחה שבה יש שמונה או עשרה ילדים ההורים צריכים להביא חצי מיליון דולר כדי לממן רכישה של חמש דירות לילדיהם".

אז זו תעלומה?

"אינני יודעת איך הם עושים זאת, אבל עובדה שמחציתם את הילדים, משלמים ורוכשים דירות. צריך לזכור שכל הזוגות האלה הם זכאי משרד השיכון, שוכאים להלוואות גדולות, אבל את ההלוואות צריך להחזיר. בציבור הליטאי אם הורי הכלה רוצים למצוא חתן שהוא עילוי בתורה, הם צריכים להשיג לו 'סידור מלא'. כלומר, עליהם לממן לבדם דירה, ריהוט, מכשירי חשמל ומשכורת לחתן, שילמד תורה על חשבונם במשך שלוש או ארבע שנים".

בלי לעבור נדמה שזו משימה מאוד קשה מבחינה כלכלית.

"התשובה היא שכמעט כולם עובדים ומש"כרים. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ושלטונות המס אינם יודעים זאת, אבל יש כלכלה מקבילה, שחורה, במגזר החרדי. גם הגברים וגם הנשים עובדים, מרוויחים, אוכלים, קונים דירות, אבל בסטטיסטיקה הרשמית של המדינה כל זה אינו מופיע".

המתבקש לחברה החרדית הוא בנייה לגובה – על כל מגרש ייבנו יותר דירות, יאכלסו יותר משפחות, וכך ניתן להוויל את מחירי הדירות. אבל מעלית השבת לא מקלה על התהליכים ולמעשה יוצרת בעיה מורכבת מאוד.

שלוש ערים חרדיות, מודיעין עילית, בית"ר עילית ועמנואל, נבנו מעבר לקו הירוק וגם הן מתמלאות במהירות. "מודיעין עילית ניצלה כבר כמעט את כל הקרקע שלה לבנייה", אומרת חנני. "משום כך נאלצת המדינה להקצות עוד קרקעות ולבנות עוד ערים חרדיות. העיר חריש, בפתחו המערבי של ואדי ערה, עומדת לשנות את אופייה ולהיבנות כעיר חרדית גדולה. בדרום הארץ עומדת להיבנות עוד שתי ערים חרדיות, כסיף ויסוד דות. על דונם אדמה, שבו ניתן לשכן מספר מסוים של משפחות חרדיות, ניתן לשכן מספר כפול של משפחות חילוניות בגלל הבנייה לגובה".

דווקא בארגונים הירוקים, המתנגדים נחרצות לבניית הערים החדשות, מבינים את הדרושות המיוחדות של החרדים ומסכימים להן. "החרדים גרים בבנייה רוויה אך נמוכה", אומרת האדריכלית יעל דוה, ראש תחום תכנון בעמותת אדם טבע ודין. "זוהי בעיה מוכרת בגלל מעליות השבת ואין לנו ביקורת על כך. אנחנו מאמינים שלכל אוכלוסייה יש דרישות משלה וצרכים משלה ויש לבוא לקראתה. בנייה לחרדים שונה מבנייה לברואים, וזו שונה מבנייה לעשירי העליון של האוכלוסייה היהודית. נכון שאנחנו מתנגדים לבנייה צמודת קרקע שמבזבזת את המשאב הלאומי היקר הזה, אבל בנייה לחרדים בבניינים של חמש קומות היא סבירה לחלוטין".

אתם מתנגדים גם לבניית ערים חדשות לחרדים, כמו חריש. אז מה הפתרון?

"המדינה מתכוונת לזרוק אנשים במעמד סוציו-אקונומי נמוך למקום מרוחק שבו אין להם שום תעסוקה ושום מערכת עירונית שתוכל לתמוך בהם, ולכן אנחנו מתנגדים לערים האלה. הפתרון שלנו הוא הקמת שכונות חדשות ליד או בתוך ערים קיימות שיש בהן תשתית עירונית ומקומות תעסוקה. אנחנו בעד 'אחיסמך הגדולה', שכונה חרדית של 3,000 יחידות דיוו, שתהיה חלק מהעיר לוד ותוקם על אדמות מושב אחיסמך. אנחנו רוצים שהחרדים ישתלבו בשוק העבודה. אז איפה הם יעברו בחריש?"

המרוץ לדירה

בתחילת העשור עבר בכנסת חוק המחייב כל בניין שבו מותקנת יותר ממעלית אחת להפוך את אחת מהן למעלית שבת. רק בשבוע שעבר עבר בקריאה טרומית בכנסת החוק המחייב דיירי בניין משותף שרוב דייריו תובעים להפעיל בו מעלית שבת להתקין אחת כזו, כדי להקל על הדיירים שומרי המסורת. ובכל זאת, הרוחות סביב הנושא סוערות.

אמנם מכון צומת להלכה וטכנולוגיה, בראשות הרב ישראל רוזן המוזהה עם הציונות הדתית, אישר את השימוש במעליות שבת אוטומטיות ונתן להן "תו תקן" הלכתי, אבל לפני כשנה התפרסם פסק הלכה מחמיר יותר, עליו חתומים גדולי הרבנים החרדים האשכנזים יוסף שלום אלישיב, ניסים קרליץ, חיים קנייבסקי ושמואל ואזנה הם פסקו כי "על ידי השימוש במעליות אלו, בין בעלייה ובין בירידה, נוצרות הפעלות ישירות הנוגעות לעשיית מלאכה דאורייתא. ואין לסמוך על שום מכון וכדומה המכשירים דברים אלו, כי הרבר נוגע